

*Agnieszka Raszewska-Klimas**

 <https://orcid.org/0000-0003-2561-5565>

HISTORYCZNE NAZWISKA KOBIET NA OBSZARZE WIELOETNICZNYM (NA PRZYKŁADZIE DZIEWIĘTNASTOWIECZNEJ ANTROPONIMII PIOTRKOWIAN)

HISTORICAL NAMES OF WOMEN IN A MULTI-ETHNIC AREA
(BASED ON THE EXAMPLE OF NINETEENTH-CENTURY
ANTHROPONYMY OF PIOTRKÓW RESIDENTS)

The paper attempts to discuss nineteenth-century female names, certified in the registration and record books of Piotrków Trybunalski, taking into account the multi-ethnic character of the region.

Keywords: female anthroponyms, foreign language influences, multi-ethnicity

Słowa kluczowe: antroponimy żeńskie, obce wpływy językowe, wieloetniczność

1. WPROWADZENIE

Jak wskazują źródła historyczne, dziewiętnastowieczny Piotrków Trybunalski¹ był miastem wieloetnicznym i wielokulturowym. Opracowania dotyczące historii miasta i regionu² mówią o osiedlaniu się tu na przestrzeni stuleci przedstawicieli kilku grup etnicznych, różnych wyznań i kultur. Dowodem na to są do dziś

* Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie, Wydział Humanistyczny, Instytut Językoznawstwa, al. Armii Krajowej 36a, 42-200 Częstochowa; e-mail: a.klimas@ujd.edu.pl.

¹ Dla upamiętnienia początku parlamentaryzmu polskiego w tym mieście po II wojnie światowej dołączono do nazwy Piotrków drugi człon – Trybunalski.

² Informacji na temat wieloetniczności Piotrkowa Trybunalskiego dostarczają między innymi publikacje Bohdana Baranowskiego [1989], Andrzeja Kempy [1997], Tadeusza Nowakowskiego [2005], Aleksego Piasty [2005], Jerzego Kisson-Jaszczyńskiego [2008], Jacka Ziętka [2011] i Agnieszki Warchulińskiej [2012].

zachowane budynki – miejsca kultów religijnych, takie jak cerkiew prawosławna, synagoga czy kościół ewangelicki. Obok siebie żyli bowiem Polacy – autochtoni, Żydzi pochodzący z różnych części Europy i świata, osadnicy niemieccy, prawosławni Rosjanie, Grecy, Ormianie, a także przedstawiciele innych narodowości. Ślady wieloetniczności zachowane są w nazewnictwie miejskim. Do dziś w kamienicy nr 10 na Rynku Trybunalskim znajduje się kawiarnia Pod Ormianinem. Jednak najliczniejszych dowodów językowych na potwierdzenie wieloetnicznego charakteru miasta i jego okolic dostarczają antroponimy wyekscerpowane z ksiąg metrykalnych i meldunkowych dziewiętnastowiecznego Piotrkowa, które omówiono w czterotomowym *Słowniku nazwisk mieszkańców Piotrkowa Trybunalskiego i okolic XIX i XX wieku* [Raszewska-Klimas, Piotrowicz, Pacan-Bonarek, 2016–2017]. Występowanie na jednym terenie kilku systemów nazewniczych wpłynęło niewątpliwie na kształt funkcjonujących tu onimów, w tym także nazwisk kobiet. Żeńskim antroponimom poświęcono już wiele prac [np. Kamińska, 1956; Pluta, 1957; Zareba, 1966; 1967; Wolnicz-Pawłowska, 1986a; Motylewicz, 1999; Wiśniewska, 2000; Karpluk, 2005; Kulupa, 2010; Magda-Czekaj, 2013; Mytnik, 2015], niemniej jednak pewne luki dotyczące określeń kobiet na obszarach etnicznie mieszanych skłoniły mnie do próby ich uzupełnienia. Celem niniejszego artykułu jest więc omówienie dziewiętnastowiecznych określeń kobiet z uwzględnieniem wieloetnicznego charakteru regionu piotrkowskiego.

2. SPOSOBY IDENTYFIKOWANIA KOBIEC W KSIĘGACH MELDUNKOWYCH I METRYKALNYCH MIASTA

Z materiałów źródłowych, czyli ksiąg metrykalnych parafii św. Jakuba w Piotrkowie, spisanych w latach 1808–1863 oraz z akt meldunkowych z lat 1864–1930 wynika, że formuły identyfikacyjne kobiet nie były jednolite. W dziewiętnastowiecznych aktach metrykalnych (urodzeń, chrztów, małżeństw i zgonów) formy zapisu nazw własnych kobiet są bardziej zróżnicowane niż w dokumentach meldunkowych. W tych ostatnich nazwisko zazwyczaj występowało przed imieniem, co może wynikać z charakteru dokumentu, w którym istotną rolę odgrywał zapis alfabetyczny, np.: *Borsik Weronika* [1881–1930 KM]; *Bzura Florentyna* [1864–1880 KM]; *Cendrowicz Genowefa* [1881–1930 KM]; *Cimerman Joanna* [1864–1880 KM]; *Cygbau Paulina* [1881–1930 KM]. Niekiedy podawane są informacje dotyczące wykonywanej przez kobietę profesji, np.: *Batko Paulina* – służąca [1881–1930 KM]; *Barszczyk Salomea* – wyrobnica [1864–1880 KM]; *Blicblum Maria* – robotnica [1881–1930 KM]; *Gorgoń Agata* – żołnierka [1864–1880 KM]; *Antonina* – dozorczyńni starców

[1881–1930 KM], czy statusu meldowanej osoby, np.: *Bińko Franciszka* – przy rodzicach [1881–1930 M]; *Berent Marianna* – własne środki [1881–1930 KM]; *Bartosiewicz Marianna* – z jałmużny [1864–1880 KM]; *Bartosiewicz Marianna* – w przytułku [1881–1930 KM]. Zupełnie wyjątkowo kobiety w aktach meldunkowych identyfikowane były nazwiskiem i dwoma imionami, np.: *Bełżycka Chana Itta* [1881–1930 KM]; *Gawor Waleria Michalina* [1881–1930 KM]; *Lewa Zofia Janina* [1881–1930 KM]; *Lisse Florentyna Jadwiga* [1881–1930 KM], czasem także trzema, np.: *Hoher Julianna Helena Emilia* [1881–1930 KM]. Jest to wyraz odrębności narodowo-wyznaniowej, gdyż imiona podwójne pojawiły się w Polsce powszechnie w XVIII wieku pod wpływem Zachodu [Bystrzeń, 1938, s. 47–51] i w źródłach piotrkowskich, podobnie jak w łódzkich [por. Zarębski, 2016, s. 101–102], najczęściej występują w nazewnictwie ludności pochodzenia niemieckiego oraz wyznania ewangelickiego.

W księgach meldunkowych żeńskie antroponimy odmeżowskie i odojcowskie np. z sufiksem *-owa*: *Bogdanowiczowa Julia* [1864–1880 KM] czy z *-anka*: *Dziubianka Józefa* [1864–1880 KM] należą do rzadkich. Występują tu zwłaszcza formacje równe nazwiskom męskim, np.: *Chejniak Agata* [1881–1930 KM]; *Chan Emilia* [1864–1880 KM]; *Bochen Marianna* [1881–1930 KM]. Być może taki sposób zapisu w księgach meldunkowych nazwisk żeńskich tłumaczyć można uznawaniem niederywowanych formacji żeńskich za oficjalne, nienacechowane potocznością czy dialektalnością. W księgach tych notowane są również antroponimy pochodzenia przymiotnikowego zakończone na *-a*: np.: *Budna Zofia* [1864–1880 KM]; *Czujna Hawa* [1864–1880 KM]; *Dolna Weronika* [1881–1930 KM] oraz formacje żeńskie utworzone od nazwisk męskich na *-ski*, za pomocą końcówki fleksyjnej *-a*, np.: *Afryńska Ewa* [1881–1930 KM]; *Arkutowska Agnieszka* [1881–1930 KM]; *Będzińska Franciszka* [1864–1880 KM].

Księgi metrykalne odznaczają się dużą różnorodnością zapisów nazw kobiet. Występowały w nich zarówno konstrukcje opisowe, np. *Anna Karolina z domu Beitzel Leymanowna* [1808 AZ]; *Maryanna z domu Bielarka, żona Jana Wysockiego* [1810 AZ]; *Józefa córka Franciszka i Petronelli Buraszów* [1826 AZ], jak również syntetyczne formacje odojcowskie i odmeżowskie, np.: *Maryanna Snieżkowna* [1808 AU]; *Tekla Tucianka* [1828 AZ]; *Maryanna Kardyniówka* [1840 KCH], *Agnieszka Baierowa* [1831 KCH]; *Agnieszka Banaszka* [1854 KCH]; *Dorota Bróździna* [1843 KCH], a także nieodmienne postaci nazwisk równe formom męskim, np.: *Maryanna Arankiewicz* [1846 KCH]; *Barbara Berner* [1828 AU].

Innym przykładem świadczącym o różnorodności określeń kobiet są formy wariantywne, np.: *Agnieszka z Brykiewiczów* lub *Agnieszka Brykiewiczów*

[1817 AZ], z formantem *-ów* (jako forma dzierżawcza) // *Agnieszka Brykiewiczowna* [1815 AU] // *Agnieszka Brykiewiczowna panna* [1815 AM], z sufiksem *-owna* (jako określenie córki).

W sytuacji zmiany nazwiska przez kobietę identyfikowano ją w sposób opisowy, podając imię, czasem nazwisko rodowe, a następnie nazwisko z pierwszego i kolejnego małżeństwa, np.: *Julianna Budna* z domu *Kielczewska* z pierwszego męża *Buczowska* [1811 AZ]; *Katarzyna Skonikoska* pierwszego ślubu *Słodkiewiczowa* [1821 AZ]; *Justyna Cześnicka Dębicka* [1819 AZ]; *Matylda Tysza* primo voto *Dąbrowska* [1827 AZ]; *Agnieszka* z powtórnego ślubu *Stromińska* [1834 AM]. Taki sposób określenia kobiet sygnalizował dominującą rolę ojca i męża.

Zapisy nazwisk kobiet uzależnione były od rodzaju ksiąg metrykalnych, w których stosowano pewien schemat zapisu, niemniej jednak niektóre kobiety – zarówno córki, mężatki, jak i wdowy – identyfikowano za pomocą dwóch określeń, np.: *Apolonia Bednarczykowna albo właściwie Kubiakowna* [1821 AM]; *Ursula zwana pospolicie Lubawianka ale właściwie Kasperczykowna Panna* [1822 AM]; *Katarzyna Migaczowna czyli właściwie Scieszkowna Panna* [1812 AM]; *Agnieszka Scieszkowiczowna czyli właściwie Migaczowna Panna* [1818 AM]; *Gertruda Marczakowna inaczej zwana Pawełczykowna* [1808 AM]; *Czarzyńska* vel *Czarcik Małgorzata* [1881–1930 KM]. Taki sposób określania kobiet świadczy o pewnej swobodzie w ich identyfikacji oraz braku stabilności nazwisk żeńskich jeszcze w XIX wieku³. Podobnego sposobu identyfikowania kobiet nie spotyka się w księgach meldunkowych Piotrkowa.

Jak wykazano, istnieją różnice w zapisie określeń kobiet w księgach meldunkowych i metrykalnych. Jednak przynależność etniczna oznaczanej osoby nie ma wpływu na sposób jej identyfikacji w tych dokumentach. Pewną różnicę w zapisie nazw kobiet z różnych kręgów etnicznych dostrzec można jedynie w częstszym posługiwaniu się kilkoma imionami przez kobiety, których rodziny lub one same przybyły do miasta z Zachodu.

3. BUDOWA MORFOLOGICZNA NAZWISK ODOJCOWSKICH I ODMEŻOWSKICH

Nazwiska odojcowskie tworzą od podstawy nazwiska ojca (niekiedy imienia), dodając odpowiednie sufiksy: *-owna* // *-ówna*, *-anka* oraz *-owka* // *-ówka*. Do podstaw męskich zakończonych spółgłoską dodawano formant *-owna* // *-ówna*,

³ Brak stabilności dotyczył także formacji męskich, por. Agnieszka Raszevska-Klimas [2015a].

np.: *Czuprychowna* [1827 AM] (< *Czuprych* [1827 AM]); *Feliszczakówna* [1827 AZ] (< *Feliszczak* [1827 AM]); *Golikówna* [1830 AZ] (< *Golik* [1826 AU]). Czasami w badanym materiale antroponimicznym występują odstępstwa od tej reguły, to znaczy, że nazwiska odojcowskie tworzone także od poświadczonych w dziewiętnastowiecznej antroponimii Piotrkowa podstaw męskich, zakończonych samogłoską *-o*, *-a*, *-y*, np.: *Bargiełówna* [1827 AU] (< *Bargiello* [1826 AM]), *Czaykowna* [1810 AM] (< *Czajka* [1808 AM]), *Dekówna* [1827 AZ] (< *Deka* [1812 AU]), *Dutkówna* [1827 AZ] (< *Dutka* [1808 AZ]), *Dominówna* [1824 AZ] (< *Domina* [1828 AZ]), *Mądrówna* [1813 AM] (< *Mądry* [1826 AM] lub *Mądro* [1812 AZ]), *Turnówna* [1819 AM] (< *Turno* [1813 AM]).

Za pomocą sufiksów *-owna* // *-ówna* powstawały miana córek od nazwisk rodzimych, np.: *Banasiakówna* [1808 AZ] (< *Banasiak* [1811 AZ]); *Banaszkiewiczówna* [1824 AZ] (< *Banaszkiewicz* [1824 AZ]); *Baranowna* [1808 AZ] (< *Baran* [1809 AU]); *Bartosikowna* [1824 AM] (< *Bartosik* [1814 AZ]); *Bednarkówna* [1841 AM] (< *Bednarek* [1819 AM]); *Bogusowna* [1813 AM] (< *Bogus* [1810 AZ]); *Borkówna* [1811 AZ] (< *Borek* [1823 AU]); *Chochołówna* [1808 AU] (< *Chochół* [1827 AU]); *Chrzyszczkówna* [1812 AU] (< *Chrzyszczczyk* [1854 KCH]); *Cieślikówna* [1817 AZ] (< *Cieślik* [1858 KCH]); *Dąbkówna* [1829 AZ] (< *Dąbek* [1813 AU]); *Drążkówna* [1822 AZ] (< *Drążek* [1823 U]); *Dutkiewiczówna* [1827 AZ] (< *Dutkiewicz* [1827 AZ]); *Gęsikówna* [1838 AM] (< *Gęsik* [1849 KCH]); *Golikówna* [1848 KCH] (< *Golik* [1826 AU]); *Góralówna* [1817 AZ] (< *Góral* [1881–1930 KM]); *Grzeydziowna* [1827 AM] (< *Grzejda* [1808 AM]); *Jadkówna* [1840 KCH] (< *Jadka* [1810 AM]); *Jakubowiczówna* [1811 AM] (< *Jakubowicz* [1812 AU]); *Jańcowna* [1812 AU] (< *Janiec* [1813 AM]); *Jędrzejczykówna* [1818 AM] (< *Jędrzejczyk* [1816 AU]); *Jonczykówna* [1810 AZ] (< *Jonczyk* [1810 AZ]); *Kleszczowna* [1833 AM] (< *Kleszcz* [1822 AM]); *Kowalczykówna* [1846 KCH] (< *Kowalczyk* [1809 AU]); *Kowalikówna* [1815 AU] (< *Kowalik* [1816 U]); *Krolówna* [1810 AZ] (< *Krol* [1812 AU]); *Kubasowna* [1810 AZ] (< *Kubas* [1822 AZ]); *Kubiakówna* [1821 AM] (< *Kubiak* [1811 AM]); *Kupczykówna* [1819 AM] (< *Kupczyk* [1810 AZ]); *Lisówna* [1809 AU] (< *Lis* [1810 AM]); *Łapajówna* [1837 AM] (< *Łapaj* [1837 AM]); *Madejczykówna* [1813 AM] (< *Madejczyk* [1810 AU]); *Marczakówna* [1808 AM] (< *Marczak* [1808 AM]); *Niziołówna* [1836 AM] (< *Niziołek* [1823 AU]); *Olejnিকówna* [1817 AM] (< *lejnik* [1810 AU]); *Paluchówna* [1810 AM] (< *Paluch* [1808 AU]); *Pałkówna* [1827 AZ] (< *Pałka* [1864–1880 KM]); *Piątkówna* [1810 AU] (< *Piątek* [1812 AZ]); *Pucówna* [1824 AU] (< *Puc* [1823 AZ]); *Rogalówna* [1816 AU] (< *Rogala* [1808 AU]); *Rymarczykówna* [1811 AM] (< *Rymarczyk* [1811 AZ]); *Sobczykówna* [1810 AU] (< *Sobczyk* [1808 AU]);

Szczepanikowna [1811 AZ] (< *Szczepanik* [1809 AU]); *Wieczorkówna* [1829 AZ] (< *Wieczorek* [1816 AZ]); *Wnukowna* [1811 AM] (< *Wnuk* [1808 AU]); *Woytańcowna* [1810 AU] (< *Wojtaniec* [1833 AM]) i wiele innych [zob. SNMP].

Formantem *-owna* // *-ówna* tworzone były ponadto żeńskie antroponymy patronimiczne od podstaw obcojęzycznych, tj.:

1) pochodzenia niemieckiego, których nosicielami byli osadnicy niemieccy, np.: *Baurowna* [1831 AM] (< *Baur* [1881–1930 KM] < śrwniem. *būre*, *būr* ‘chłop, wieśniak’ [Lex], por. *Bur* [NG, s. 27]; por. n. os. *Bau(e)r* [Got]); *Frydrychówna* [1811 AZ] (< *Frydrych* [1851 KCH] < im. niem. *Frydrych*, pol. *Fryderyk* [API, s. 468], im. poch. germ. złożone z członów: *fridu-* ‘pokój, zadowolenie’ oraz *-rihhi* ‘panowanie, władza’, w znaczeniu ‘władca pokoju’ lub ‘władca zadowolony’ [Fros]); *Dytrychowna* [1816 AU] (< niem. n. os. *Dietrich* [Got]), *Kamrówna* [1840 KCH] (< *Kammer* [1817 AM] < niem. *Kammer* ‘komora, spiżarnia, izba’ [SNP], por. n. os. *Kamer*, *Kammer* [Gug]); *Kiertówna* [1810 AU] (< niem. n. os. *Kert* [Got]); *Krygierowna* [1822 AM] (< *Krygier* [1817 AZ] < niem. n. os. *Krieger*, *Krüger* [Got]); *Lorensowna* [1826 AU] (< n. os. *Lorenc* [1881–1930 KM] < niem. n. os. *Lorenz* [Got] < łac. *Laurentius*, pol. *Wawrzyniec* [SI]); *Szeiderowna* [1823 AU] (< *Szeider* [1826 AU] < ap. niem. *Scheider* ‘rafiner’, ‘separator’ [BeiD], por. niem. n. os. *Seider* [Got]); *Winklerowna* [1810 AZ] (< n. os. *Winkler* [1817 AZ] < śrdniem. *winkler* ‘drobny sprzedawca, mający swój kram na uboczu’ [Brech], por. *Winkler* [NG]; por. niem. n. os. *Win(c)kler* [Got]);

2) pochodzenia hebrajskiego, noszonych przez Żydów, np.: *Azykówna* [1811 AM] (< *Azyk* [1811 AM] < im. hebr. *Ajzyk*, z hebr. *Ichak*, pol. *Izaak* [IŻ]); *Keisówna* [1826 AM] (< n. os. *Keis*, *Keiss* [Gug]; *Kejz* [BeiD]; niem. n. os. *Keis* [Got]); *Limówna* [1808 AU] (< n. os. *Lim(a)* [1840 KCH] < im. m. hebr. *Lima* [IŻ]); *Mejerówna* [1824 AM] (< n. os. *Meier* [1812 AZ] < im. hebr. *Majer*, *Maier*, *Mejer* (< hebr. *Meir*, *Meer* [IŻ]; hebr. *meyaijr* ‘oświełony’ [BeiD]; też śrwniem. *meier*, *meiger* ‘dzierżawca, zarządca, gospodarz’ [Lex; NG]; por. n. os. *Maier*, *Meier* [Got; Gug]); *Prejsowna* [1824 AU] (< n. os. *Preyss* [1821 AU] < niem. *Preis* ‘cena’ [BeiD]; niem. *Preuße* ‘Prusy’ [BeiD]; jid. *prays(er)* ‘pruski’ [BeiD]; niem. *Preuß* Got, por. n. os. *Preis* [Got; Gug]);

3) pochodzenia wschodniosłowiańskiego, należących do przybyszów z dzisiejszych terenów Ukrainy i Białorusi, np.: *Mikitówna* [1863 KCH] (< n. os. *Mikita* [1814 AU] < im. *Mikita*, *Nikita*, ros. *Hukuma*, używane w kościele prawosławnym, w Polsce mieszane z im. *Mikołaj* [Pet]); *Tikowna* [1808 AZ] (< im. ros. *Tuxa* < im. *Tuxuk* [Pet]). Jest to jednak bardzo nieliczna grupa nazw.

Dołączanie polskich sufiksów do obcojęzycznych nazwisk świadczy o przystosowywaniu się tych formacji do polskiego systemu językowego.

Poświadczane są także nazwiska kobiet na *-ówna*, nie tylko córek, ale także mężatek i wdów, np.: *Katarzyna Adamczykówna wdowa* [1817 AM] i *Agata Adamczykówna panna* [1835 AM] lub *Franciszka Antkówna* powtórnego małżeństwa *Salatówna* [1810 AM], Gertruda *Grochowiczówna wdowa* [1808 AZ], chociaż ten formant tworzy zazwyczaj nazwiska córek.

Wszystkie dziewiętnastowieczne piotrkowskie nazwy patronimiczne kobiet z sufiksem *-ówna* tworzone są od nazwisk ojca. Nie ma form pochodzących od jego imienia, jak ma to miejsce w nazewnictwie kobiet z epok wcześniejszych [por. Wolnicz-Pawłowska, 1986b; Wolnicz-Pawłowska, Szulowska, 1998, s. 220–242; Mytnik, 2015]. Da się jednak zaobserwować takie formy jak *Jachymówna*, które wskazywałyby na formę odimienną, ale materiał językowy zgromadzony w SNMP potwierdza funkcjonowanie wówczas onimu – podstawy derywacyjnej *Jachym* jako nazwiska (np. Barbara Szmidtowa córka Elżbiety z *Jachimów* z Maykowa [1828 AZ]; Barbara z *Jachymów* [1834 AM]).

Piotrkowskie nazwiska żeńskie z sufiksem *-anka* lub gwarową postacią *-onka* powstawały zazwyczaj od podstaw na *-a*, np.: *Cebulonka* [1842 KCH] (< *Cebula* [1881–1930 KM]); *Cichucianka* [1809 AU] (< *Cichuta* [1827 AZ]); *Dudzianka* [1822 KCH] (< *Duda* [1815 AZ]), *Janucianka* [1810 AU] (< *Januta* [1808 AZ]), *Kalużianka* [1841 AM] (< *Kaluża* [1881–1930 KM]), *Kapitulanka* [1811 AU] (< *Kapituła* [1812 AZ]), *Krupianka* [1817 AM] (< *Krupa* [1881–1930 KM]), *Miarczanka* [1830 AM] (< *Miarka* [1857 KCH]), *Plucianka* [1833 AM] (< *Pluta* [1823 AZ]), *Płosianka* [1814 AZ] (< *Płosa* [1814 AZ]), *Rogalanka* [1808 AM] (< *Rogala* [1808 AU]), *Siernianka* [1810 AU] (< *Sierna* [1808 AU]), *Słomczanka* [1809 AU] (< *Słomka* [1823 AU]), *Szyjanka* [1808 AU] (< *Szyja* [1816 AZ]), *Tucianka* [1810 AM] (< *Tuta* [1810 AU]), *Ujmianka* [1810 AU] (< *Ujma* [1881–1930 KM]).

Możliwe były też derywaty od nazwisk zakończonych na spółgłoskę, np.: *Graczanka* [1809 AU] (< *Gracz* [1813 AU]); *Jadczanka* [1839 AM] (< *Jadczak* [1839 AM]), *Kmiecianka* [1808 AZ] (< *Kmieć* [1853 KCH]), *Kowalczanka* [1809 AU] (< *Kowalec* [1881–1930 KM]), *Kucharczanka* [1811 AZ] (< *Kucharek* [1827 AU]), *Mielczarzanka* [1815 AZ] (< *Mielczarz*), *Radomianka* [1824 AM] (< *Radomiak* [1824 AM]), *Taranczanka* [1830 AZ] (< *Tarańczak* [1830 AZ]), *Tokarczanka* [1809 AZ] (< *Tokarek* [1844 KCH]) oraz na *-ski*, np.: *Michnioszczanka* [1814 AM] (< *Michnioski* [1813 AZ]); *Niewierszczanka* [1843 KCH] (< *Niewierski* [1813 AM]), *Nowiczanka* [1814 AU] (< *Nowicki* [1810 AM]), *Sosnoszczanka* [1843 KCH] (< *Sosnowski* [1809 AU]), *Winiarszczanka* [1823 AM] (< *Winiarski* [1813 AM]), *Zadorszczanka* [1811 AZ] (< *Zadorski* [1844 KCH]).

Dwukrotnie sufiks *-anka* utworzył najprawdopodobniej nazwiska kobiet od imion rosyjskich, tj. *Mytanka* [1815 AU] (< im. ros. *Мутя* [Pet]) i *Areszczanka* [1826 AU] (< im. ros. *Аресч, Оресч* [Pet]). Dokumenty źródłowe nie poświadczają bowiem podstaw derywacyjnych w postaci męskich nazwisk.

Zgromadzony materiał antroponimiczny dowodzi, że sufiks *-anka* jest charakterystyczny dla polskich lub przyswojonych do polszczyzny podstaw derywacyjnych. Występował on obocznie z sufiksem *-owka // -ówka*, np.: *Domagalanka* [1831 AM] // *Domagałowna* [1819 AM] (< *Domagała* [1808 AM]); *Filipczanka* [1814 AM] // *Filipkówną* [1841 KCH] (< *Filipek* [1808 AZ]); *Kubierzanka* [1843 KCH] // *Kuberowna* [1834 AM] (< *Kubera* [1834 AM]); *Przybylanka* [1842 AM] // *Przybyłowna* [1813 AZ] (< *Przybył* [1808 AU]); *Salacianka* [1810 AU] // *Salatowna* [1808 AU] (< *Salata* [1810 AU]); *Sokulanka* [1828 AU] // *Sokułowna* [1829 AZ] (< *Sokul* [1829 AZ]); lub z *-ówka* i *-ówna // -owna*, np.: *Nowaczanka* [1810 AZ] // *Nowakowka* [1808 AU] // *Nowakowna* [1810 AM] (< *Nowak* [1808 AM]); *Kardynianka* [1836 AM] // *Kardyniówka* [1840 KCH] // *Kardyniowna* [1812 AU] (< *Kardynia* [1808 AM]).

Sufiks *-owka // -ówka* w całym zebranych materiale, liczącym około czterystu tysięcy nazwisk, utworzył tylko kilka nazw kobiet, np.: *Bąkówka* [1841 CH] (< *Bąk* [1840 KCH]), *Jóźwiakówka* [1824 AU] (< *Jóźwiak* [1817 AZ]), *Krążłówka* [1815 AZ] (< *Krążel* [1810 AZ]), *Krzykówka* [1811 AZ] (< *Krzyk* [1813 AU]), *Szelągówka* [1815 AU] (< *Szeląg* [1817 AZ]), *Śniegowka* [1815 AM] (< *Śnieg(a)* [1813 AZ]), w tym, być może, od jednej podstawy obcojęzycznej, tj. *Franckówka* [1808 AU] (< niem. n. os. *Francke* [1864–1880 KM]), choć nie jest to udokumentowane jednoznacznie w materiałach źródłowych, gdyż oprócz nazwiska *Francke* rejestrowane są inne możliwe podstawy derywacyjne, w postaci nazwisk *Francał* [1821 AM], *Francał* [1831 AZ], *Frącyk* [1820 AM], *Frączek* [1848 KCH] (< im. *Franciszek*, w Polsce występuje od XIII wieku, poświadczone jest w formach: *Franciszek*, *Franek*, *Francik*, *Franc* – pod wpływem niemieckim, *Francek*, *Frank*, *Froncek* [Fros]).

Sufiks *-owka // -ówka* tworzy głównie nazwiska od męskich form osobowych zakończonych na spółgłoskę. Wyjątkiem są antroponimy pochodzące prawdopodobnie od imion ojców, tj.: *Olkówka* [1816 AZ]; *Pawłowka* [1811 AU]; *Szczepanówka* [1810 AZ]. Materiał językowy nie daje jednak możliwości jednoznacznego określenia, czy podstawami derywacyjnymi wskazanych nazwisk kobiet jest imię ojca czy nazwisko (imię w funkcji nazwiska). Jeżeli przyjmiemy, że nazwiska te pochodzą od imion ojców, oznaczałoby to, że sufiks *-owka // -ówka* jako jedyny w omawianych antroponimach zachował w XIX wieku funkcję tworzenia odmiennych żeńskich nazwisk patronimicznych. O występowaniu tego sufiksu

w funkcji nazw córek świadczą takie zapisy źródłowe jak np.: Maryanna *Galowka* panna [1826 KCH]; zrodzone z panny Kunegundy *Jedynakowki* [1809 AU]; córka Franciszka Siwosa z Maryanny *Krawczykowki* Małżonkow iuż nieżyjących [1811 AM]; umarł Melchior Szkoda Wdowiec po Petronelli *Maychrowce* [1808 AZ].

Formant *-owka* // *-ówka* w dwudziestu piotrkowskich żeńskich formacjach identyfikujących córki występował obocznie z sufiksem *-ówna*, np.: *Drozdówka* [1810 AU] // *Drozdówna* [1809 AU] (< *Drozd* [1810 AU]); *Galowka* [1826 KCH] // *Galówna* [1845 AM] (< *Gala* [1830 AM]); *Górniakowka* [1810 AZ] // *Górniakówna* [1810 AU] (< *Górniak* [1812 AU]); *Grochowiówka* [1824 AZ] // *Grochowiówna* [1809 AU] (< *Grochowina* [1818 AM]); *Janikówka* [1811 AZ] // *Janikówna* [1817 AM] (< *Janik* [1811 AU]); *Jedynakowka* [1809 AU] // *Jedynakówna* [1817 AM] (< *Jedynak* [1809 AU]); *Jędrasiówka* [1810 AU] // *Jędrasówna* [1811 AM] (< *Jędras* [G SNP]); *Krawczykowka* [1810 AU] // *Krawczykówna* [1810 AZ] (< *Krawczyk* [1808 AZ]); *Kryktusówka* [1810 AU] // *Kryktusówna* [1816 AZ] (< *Kryktus* [1809 AU]); *Majchrowka* [1808 AZ] // *Majchrówna* [1817 AZ] (< *Majcher* [1864–1880 KM]); *Owczarkowka* [1814 AU] // *Owczarkówna* [1811 AZ] (< *Owczarek* [1810 AM]); *Pałacówka* [1810 AU] // *Pałacówna* [1808 AZ] (< *Pałac* [1808 AZ]); *Stępniaówka* [1824 AU] // *Stępniaówna* [1812 AM] (< *Stępnia* [1811 AZ]); *Stępnioówka* [1824 AU] // *Stępnioówna* [1820 AU] (< *Stępień* [1808 AZ]); *Szyjówka* [1810 AZ] // *Szyjówna* [1818 AU] (< *Szyja* [1816 AZ]); *Woźniakówka* [1814 AU] // *Woźniakówna* [1841 KCH] (< *Woźniak* [1809 AU]); *Wójcikowka* [1814 AU] // *Wójcikówna* [1813 AM] (< *Wójcik* [1808 AM]), zawsze jednak urabiając nazwiska córek od nazwisk ojców, w tym także od antroponimów formalnie równych imionom męskim (np.: *Marek*, *Filip*, *Jachym*), ale funkcjonujących jako nazwiska, jak np.: *Markowka* [1808 AU] // *Markówna* [1808 AM]; *Filipówka* [1843 KCH] // *Filipówna* [1842 KCH] czy *Jachymowka* [1824 AU] // *Jachymówna* [1821 AM].

Nazwiska marytonimiczne pod względem budowy morfologicznej są jeszcze bardziej zróżnicowane niż nazwy patronimiczne. Obserwuje się bowiem większą różnorodność sufiksów urabiających nazwiska odmeżowskie. Antroponimy te powstają za pomocą sufiksów *-owa*, *-awa*, *-ka*, *-ycha*, *-ina* // *-yna*, *-in*, które czasem stosowane są zamiennie, tworząc w dziewiętnastowiecznej piotrkowskiej onimii nazwiska żeńskie od tych samych podstaw derywacyjnych.

Podstawy nazwisk żon na *-owa* zakończone były:

1) spółgłoską, np.: *Adamczykowa* [1843 KCH] (< *Adamczyk* [1812 AU]); *Andrychowa* [1846 KCH] (< *Andrych* [1841 KCH]); *Augustyniakowa* [1811 AZ] (< *Augustyniak* [1808 AZ]); *Balbierczykowa* [1849 KCH] (< *Balbierczyk*

[1847 KCH]); *Balcerkowa* [1810 AZ] (< *Balcerek* [1823 AZ]); *Banasikowa* [1819 AM] (< *Banasik* [1811 AU]); *Bartosikowa* [1810 AM] (< *Bartosik* [1842 AM]); *Bąkiewiczowa* [1828 AZ] (< *Bąkiewicz* [1813 AU]); *Bednarczykowa* [1830 AZ] (< *Bednarczyk* [1812 AZ]); *Bednarkowa* [1840 KCH] (< *Bednarek* [1819 AM]); *Bogusowa* [1813 AM] (< *Bogus* [1810 AZ]); *Braumanowa* [1826 AU] (< *Brauman* [1808 AU]); *Bykowa* [1812 AZ] (< *Byk* [1812 AZ]); *Dankiewiczowa* [1831 AZ] (< *Dankiewicz* [1831 AZ]); *Dąbkiewiczowa* [1827 AU] (< *Dąbkiewicz* [1816 AU]); *Domankiewiczowa* [1844 KCH] (< *Domankiewicz* [1810 AM]); *Domarańczykowa* [1829 AZ] (< *Domarańczyk* [1826 AU]); *Domiszczakowa* [1828 AZ] (< *Domiszczak* [1828 AU]); *Drabikowa* [1851 CH] (< *Drabik* [1851 KCH]); *Dudkowa* [1828 AZ] (< *Dudek* [1811 AU]); *Dulkiewiczowa* [1827 AZ] (< *Dulkiewicz* [1827 AZ]); *Faltusowa* [1828 AZ] (< *Faltus* [1817 AZ]); *Florczakowa* [1845 KCH] (< *Florczak* [1864–1880 KM]); *Frankiewiczowa* [1833 AM] (< *Frankiewicz* [1808 AU]); *Gerberowa* [1829 AZ] (< *Gerber* [1822 AM]); *Gładyszowa* [1810 AZ] (< *Gładysz* [1845 KCH]); *Golikowa* [1827 AU] (< *Golik* [1826 AU]); *Jaszczowa* [1818 AZ] (< *Jaszcz* [1824 AU]); *Jaśkiewiczowa* [1826 AZ] (< *Jaśkiewicz* [1813 AM]); *Jażdżowa* [1844 KCH] (< *Jażdż* [1856 KCH]); *Jurczykowa* [1829 AZ] (< *Jurczyk* [1829 AZ]); *Kasperkowa* [1827 AU] (< *Kasperek* [1833 AM]); *Kliszczowa* [1823 AZ] (< *Kliszcz* [1823 AZ]); *Krężłowa* [1808 AU] (< *Krężel* [1809 AU]); *Krogulcowa* [1824 AZ] (< *Krogulec* [1824 AZ]); *Krusiewiczowa* [1831 AZ] (< *Krusiewicz* [1828 AZ]); *Królikiewiczowa* [1826 AU] (< *Królikiewicz* [1817 AU]); *Królowa* [1827 AU] (< *Król* [1839 AM]); *Kwapisowa* [1831 AM] (< *Kwapis* [1857 KCH]); *Lenartowiczowa* [1827 AZ] (< *Lenartowicz* [1827 AZ]); *Lewiakowa* [1842 KCH] (< *Lewiak* [1842 KCH]); *Maciółkowa* [1841 KCH] (< *Maciółek* [1810 AU]); *Maćkiewiczowa* [1830 AZ] (< *Maćkiewicz* [1830 AZ]); *Madejakowa* [1817 AM] (< *Madejak* [1853 KCH]); *Majdziakowa* [1820 AM] (< *Majdziak* [1808 AZ]); *Malkowa* [1848 KCH] (< *Małek* [1827 AM]); *Miśkowa* [1829 AZ] (< *Misiek* [1823 AU]); *Miśkiewiczowa* [1812 AZ] (< *Miśkiewicz* [1822 AZ]); *Olczykowa* [1812 AZ] (< *Olczyk* [1808 AZ]); *Olejnikowa* [1821 AU] (< *Olejnik* [1810 AU]); *Organiściakowa* [1826 AZ] (< *Organiściak* [1826 AZ]); *Owczarkowa* [1841 KCH] (< *Owczarek* [1810 AM]); *Pawelczykowa* [1816 AZ] (< *Pawelczyk* [1815 AM]); *Pytlochowa* [1810 AM] (< *Pytloch* [1808 AZ]); *Robertowa* [1827 AU] (< *Robert* [1817 AU]); *Rymarczykowa* [1814 AZ] (< *Rymarczyk* [1811 AZ]); *Sobczykowa* [1813 AZ] (< *Sobczyk* [1808 AU]); *Szczepanikowa* [1841 KCH] (< *Szczepanik* [1809 AU]); *Ubrychowa* [1842 KCH] (< *Ubrych* [1818 AZ]); *Wieczorkowa* [1842 KCH] (< *Wieczorek* [1816 AZ]); *Wnukowa* [1842 KCH] (< *Wnuk* [1808 AU]); *Woj-*

tańcowa [1818 AZ] (< *Wojtaniec* [1833 AM]); *Zdyblowa* [1826 AZ] (< *Zdybel* [1826 AZ]);

2) samogłoską:

-a, np.: *Błaszczkowa* [1829 AZ] (< *Błaszka* [1841 KCH]); *Bonawenturowa* [1840 KCH] (< *Bonawentura* [1857 KCH]); *Czajkowa* [1812 AZ] (< *Czajka* [1808 M]); *Czarnuchowa* [1821 AM] (< *Czarnucha* [1812 AZ]); *Czmalowa* [1819 AZ] (< *Czmała* [1819 AZ]); *Dekowa* [1813 AZ] (< *Deka* [1812 AU]); *Draskowa* [1840 KCH] (< *Draska* [1840 KCH]); *Gadulowa* [1843 KCH] (< *Gadula* [1840 AM]); *Justynowa* [1827 AZ] (< *Justyna* [1813 AU]); *Kępowa* [1840 KCH] (< *Kępa* [1862 KCH]); *Klitowa* [1809 AU] (< *Klita* [1809 AU]); *Siernowa* [1812 AZ] (< *Sierna* [1808 AU]); *Tudkowa* [1811 AM] (< *Tudka* [1810 AM]);

-o, tylko w jednej formacji, tj. *Grygowa* [1881–1930 KM] (< *Grygo* [1832 AM]).

Nazwiska marytonimiczne z formantem *-owa* charakterystyczne są dla polskiego systemu nazewniczego, ale powstawały także od podstaw obcojęzycznych, tj.:

1) niemieckich, np.: *Bajerowa* [1831 KCH] (< *Bajer* [1829 AM] < niem. n. os. *Baier*, *Bayer* < mieszkaniec Bawarii [Got; NG]; postać *Baier* < *Baiahaim-wariōz* ‘mieszkańcy kraju Bojów’ [por. NG]); *Cyglerowa* [1817 AZ] (< *Cygler* [1817 AZ] < śrwniem. *ziegeler*, *ziegler* ‘wypalacz cegieł’ [Lex], por. *Ziegel* [NG, s. 297]); *Cympłowa* [1827 AU] (< *Cympel* [1821 AU], por. niem. n. os. *Zimpel* [Got]); *Dajczowa* [1851 KCH] (< *Dajcz* [1864–1880 KM] < wschśr-niem. *Daitsch* ‘Niemiec’, niem. *deutsch* ‘niemiecki’ [LT]; por. *Deutsch* [NG; AP I, s. 346]; por. niem. n. os. *Deutsch* [Got]); *Drewitzowa* [1810 AZ] (< *Drewitz* [1816 AM] < n. m. niem. *Driewitz* – wieś na pruskich Łużycach [SG]); *Heydingierowa* [1813 AZ] (< *Heydingier* [SNW] < n. m. *Haiding* – Austria); *Lesmanowa* [1822 AM] (< *Lesman* [1881–1930 KM]); *Neclowa* [1813 AZ] (< *Necel* [1813 AZ], por. niem. n. os. *Netzel* [Got]); *Pernerowa* [1829 AZ] (< *Perner* [1829 AZ], por. niem. n. os. *Perner* [Got]); *Stefrowa* [1809 AU] (< niem. n. os. *Steffen* [Got]); *Szmidtowa* [1828 AZ] (< *Szmidt* [1811 AM] < ap. niem. *Schmied* ‘kowal’ [Gug; Lex; SNP]; por. niem. n. os. *Schmid*, *Schmidt*, *Schmi(dt)*, *Schmit(t)* [Got]); *Szreiterowa* [1844 KCH] (< *Szreiter*); *Szturmowa* [1828 AZ] (< *Sztrum* [1828 AZ] < ap. niem. *Sturm* ‘sztorm’ [BeiD]); *Westrychowa* [1842 KCH] (< *Westrych* [1837 AM] < niem. n. os. *Westrich*, *Westreich* [Got]); *Winklerowa* [1826 AU] (< *Winkler* [1840 KCH] < śrdniem. *winkler* ‘drobny sprzedawca, mający swój kram na uboczu’ [Brech], por. *Winkler* [NG]; por. niem. n. os. *Win(c)kler* [Got]); *Wolterowa* [1817 AM] (< *Wolter* [1817 AM] < im. *Wolter* < dniem. wariant im. *Walt(h)er* [Got]);

2) poświadczonych w antroponimii żydowskiej, np.: *Binderowa* [1811 AZ] (< *Binder* [1881–1930 KM] < niem. *Binder* ‘snopowiązałka, krawat’ [SNP]; por. n. os. *Binder* [Gug]); *Essowa* [1817 AM] (< n. os. *Ess*, *Esse* < im. *Ascher* [Gug]; n. os. *Esse* [AP] < niem. *Esse* ‘komin’ [LT]); *Ewersowa* [1820 AZ] (< *Ewers* [1814 AZ], por. n. os. *Ejbers* [BeiDa]); *Gezłowa* [1812 AU] (< *Gezel(a)* < niem. *Gesell* ‘kompan, towarzysz, chłopak, czeladnik’ [LT]; por. *Gezela*, *Gesell(e)* [Gug]; jid. *gezel* [BeiDa]); *Gryglowa* [1842 KCH] (< *Grigel* [1864–1880 KM], por. n. os. *Grigel* < im. *Gregor* [Gug]); *Hanowna* [1822 AM] (< *Han* [1864–1880 KM], por. n. os. *Han* [Gug]); *Hartmanowa* [1810 AZ] (< *Hartman* [1812 AM], por. n. os. *Hartman* [Gug]); *Hoffmanowa* [1822 AZ] (< *Hoffman* [1819 AZ], por. n. os. *Hofman*, *Hoffman* [Gug]); *Kaufmanowa* [1826 AZ] (< *Kaufman* [1864–1880 KM] < im. hebr. *Kaufman* [IŻ]; niem. *Kaufman* ‘kupiec’ [SNP]; por. n. os. *Kaufmann* [Got; Gug]); *Kirchnerowa* [1815 AM] (< *Kirchner* [1856 KCH] < śrwniem. *kürsner* ‘kuśnierz’ [Gug]; por. n. os. *Kirchner* [Gug]); *Kurtzowa* [1810 AZ] (< *Kurtz* [1810 AU], śrwniem. *kurz*, śrwniem. *korz* ‘mały, krótki’, w odniesieniu do człowieka ‘niski’, por. *Kurz* [NG, s. 152]; por. n. os. *Kurtz*, *Kurz* ‘pol. *krótki*’ [Gug]); *Lejmanowa* [1842 KCH] (< *Lejman* [1863–1880 KM], por. n. os. *Lehman*, *Leiman*, *Leimann*, *Liman* [Gug]); *Lejnowa* [1826 AU] (< n. os. *Lajn/Lein* [AbrS]); *Pryglowa* [1830 AZ] (< n. os. *Prygel*, *Prygiel* [BeiD] < ap. niem. *Prügel* ‘pobicie’ [BeiD]); *Psanterowa* [1864–1880 KM] (< *Psanter* [1864–1880 KM] < hebr. *psanteyr* ‘fortepian’ [BeiD]).

I tym razem nie spotyka się form nazwisk kobiet z sufiksem *-owa* utworzonych od imienia męża. Formy typu *Kasperkowa* [1827 AU], *Jakubowa* [1840 KCH], *Johimowa* [1858 KCH] powstały od imion męskich (*Kasperek*, *Jakub* czy *Jochym*), ale funkcjonujących już jako nazwiska, co potwierdzają zapisy w SNMP. Wyjątek stanowią formy odimienne z sufiksem *-owa* // *-ewa*, takie jak np.: *Fiedorowa* [1881–1930 KM] (< im. ros. *Фёдор* [Pet], pol. *Teodor* [NCh]); *Jefimowa* [1881–1930 KM] (< im. ros. *Ефимуиъ*, starsza forma *Ефим*, z gr. *euphēmos* [Pet]); *Nikołajewa* [1881–1930 KM] (< im. ros. *Nikołaj* ‘im. z gr. *Nikólaos* przez łac. *Nicolaus*, pol. *Mikołaj*’ [Pet]); *Maksimowa* [1849 KCH] (< im. ros. *Максим* [Pet]); *Prokofiewa* [1864–1880 KM] (< im. ros. *Прокопиуиъ*, *Прокофеиъ*, pol. *Prokop* ‘im. wywodzące się z gr. im. *Prokópios* przez łac. *Procopius*’ [Fros; Pet]), które występują w nazwiskach żeńskich o proveniencji wschodniosłowiańskiej.

Do rzadkich należy sufiks *-awa*, który zarejestrowano w dwóch formacjach, tj.: od nazwiska męża: *Drozdawa* [1881–1930 KM] (< n. os. *Drozd* [1810 AU]) i od imienia lub nazwiska odimiennego: *Grygawa* [1864–1880 KM] (< im. *Gryga* < łac. *Gregorius*, pol. *Grzegorz* [RospSNS] lub n. os. *Gryga* [AP]).

Kilka formacji zostało utworzonych przez dodanie sufiksu *-ka*, np.: *Banaszka* [1854 KCH] (< *Banach* [1826 KCH]); *Bechajka* [1845 KCH] (< *Bechaj* [1842 KCH]); *Bejka* [1842 KCH] (< *Bej* [1840 KCH]). Nazwiska odmeżowskie z sufiksem *-ka* uważane są za typowe dla niższych warstw społecznych i unikano ich w dokumentach pisanych wyższym stylem [por. Wolnicz-Pawłowska, 1993, s. 230; Wolnicz-Pawłowska, Szulowska, 1998, s. 230]. W materiałach źródłowych z Piotrkowa i okolic zapisane zostały niekiedy nazwiska utworzone od tych samych podstaw derywacyjnych sufiksem *-ka* i *-owa*, np.: *Pietraszka* [1842 KCH] // *Pietrasowa* [1813 AZ] (< *Pietras* [1808 AM]), czasem w tym samym roku i w tym samym dokumencie, na określenie tej samej osoby, np.: Katarzyna *Pufałka* [1842 KCH] // Katarzyna *Pufałowa* [1842 KCH] (< *Pufał* [1827 AZ], por. niem. n. m. *Pufhal* [SG]), najprawdopodobniej przez jednego skryptora. Można z tego wnioskować, że sufiksy *-ka* i *-owa* w XIX wieku nie wskazywały już na różnicowanie społeczne. Sufiks *-ka* używany był zazwyczaj w języku mówionym, miał nacechowanie potoczne, a formant *-owa* był używany przez kobiety zwyczajowo, co jednak nie zawsze zostało odzwierciedlone w oficjalnych, urzędowych dokumentach źródłowych, jakimi są księgi metrykalne czy meldunkowe.

Nazwiska odmeżowskie z sufiksem *-ina* // *-yna* tworzone były od:

1) podstaw na *-a*, np.: *Bróździna* [1843 KCH] (< *Brozda* [1844 KCH]); *Czajczyna* [1840 KCH] (< *Czajka* [1808 AM]); *Dybalina* [1858 KCH] (< *Dybała* [1850 KCH]); *Gulina* [1864–1880 KM] (< *Gula* [1881–1930 KM] lub *Gula* [1863 KCH]); *Jancina* [1826 AU] (< *Janta* [1826 AU]); *Jatczyna* [1849 KCH] (< *Jatka* [1832 AM]); *Kokoszczyzna* [1809 KCH] (< *Kokoszka* [1833 AM]); *Lasocina* [1848 KCH] (< *Lasota* [1844 KCH]); *Majdzina* [1854 KCH] (< *Majda* [1864–1880 KM]); *Miderzyna* [1846 KCH] (< *Midera* [1852 KCH]); *Niezgodzina* [1845 KCH] (< *Niezgoda* [1827 AM]); *Pastuszyna* [1814 AZ] (< *Pastucha* [1811 AZ]); *Pierzgalina* [1858 KCH] (< *Pierzgała* [1856 KCH]); *Tucina* [1831 AZ] (< *Tuta* [1810 AU]); *Ziębina* [1828 AU] (< *Zięba* [1840 KCH]);

2) wyjątkowo poświadczonej w dokumentach źródłowych podstawy na *-y*, tj. *Twardzina* [1842 KCH] (< n. os. *Twardy* [1814 AZ]).

Sufiks *-ina* // *-yna* charakterystyczny jest dla nazwisk polskich, gdyż w zarejestrowanych w SNMP dwudziestu pięciu formacjach żeńskich z sufiksem *-ina* // *-yna* nie ma ani jednej utworzonej od niepolskiej podstawy derywacyjnej. Sufiks ten używany był wymiennie z sufiksem *-owa*, np.: *Cichucina* [1846 KCH] // *Cichutowa* [1823 AM] (< *Cichuta* [1810 AU]); *Janocina* [1841 KCH] // *Janotowa* [1819 AM] (< *Janota* [1811 AM]); *Łągwinia* [1810 AU] // *Łągwowa* [1829 AZ] (< *Łągwa* [1812 AU]); *Otrębina* [1845 KC] // *Otrębowa* [1827 AZ] (< *Otręba*

[1827 AZ]); *Plusina* [1840 KCH] // *Plusowa* [1842 KCH] (< *Phusa* [1810 AU]); *Salacina* [1864–1880 KM] // *Salatowa* [1813 AZ] (< *Salata* [1810 AU]), tworząc wyłącznie formacje żeńskie tylko od polskich nazwisk męskich.

Sufiks *-ycha* utworzył dwie formacje żeńskie od niepolskich podstaw derywacyjnych, tj. *Judycha* [1829 AZ] (< *Jud* [1864–1880 KM] < im. hebr. *Jud, Juda* < im. *Jehuda* [IŻ]; n. etn. *Juda* [NEtn]) i *Kredycha* [1881–1930 KM] (< n. os. *Kreda, Kredi, Kreidy* [Gug]; n. os. *Kreda* [AP]), wskazujących na hebrajskie pochodzenie onimów. Natomiast sam sufiks *-icha* // *-ycha* w nazwiskach kobiet występował:

[...] pod wpływem ekspansywnego, wyrazistego modelu ukraińskich odmęzowskich nazw żeńskich. Notowano je na obszarze kontaktowym polsko-ukraińskim i polsko-białoruskim w funkcji nazw żon. Jedynie na peryferiach zachodnich (okolice Siedlec i na zachód od Lublina) – w funkcji nazw córek (za: Zareba, 1966, s. 67). W dialektach ukraińskich sufiks ten tworzy najczęściej nazwy kobiet starszych, wdów, ale może także tworzyć nazwy młodych mężatek, a nawet córek (za: Czuczka, 1979) [Wolnicz-Pawłowska, Szulowska, 1998, s. 230–231; zob. też Mytnik, 2010; 2017].

W dziewiętnastowiecznej antroponimii piotrkowskiej, w której widoczne są wpływy wschodniosłowiańskie, niemieckie i hebrajskie [por. Raszevska-Klimas, 2015b], ukraiński sufiks *-icha* // *-ycha* utworzył nazwiska kobiet od podstaw hebrajskich na określenie żon. Taka budowa omawianych żeńskich formacji antroponimicznych wskazuje, że być może nazwiska te zostały utworzone już wcześniej na określenie kobiet pochodzenia żydowskiego na obszarze dzisiejszej Ukrainy i w gotowej postaci „przywędrowały” w Piotrkowskie, zostały tu zapisane w dokumentach z XIX wieku, dając świadectwo napływu do miasta ludności żydowskiej ze wschodu. Niewykluczone także, że sufiks *-ycha* w antroponimach *Judycha, Kredycha* posiada jedynie wartość ekspresywną.

Wśród nazwisk odmęzowskich o proveniencji niemieckiej poświadczone zostały w SNMP formy z żeńskim sufiksem *-in*, identyfikujące:

1) żony (16 razy), np.: *Bauerin* [1811 AZ] (< *Bauer* [1812 AM] < niem. *Bauer* ‘chłop, wieśniak’ [SNP]); *Buchin* [1820 AU] (< *Buch* [1818 AU] < niem. *Buch* ‘książka’ [SNP], por. niem. n. os. *Buch* [Got]); *Cehrin* [1822 AU] (< *Cehr* [1821 AU] < śrwniem. *ziere, zier* ‘kosztowny, wspaniały, piękny’ [Lex; NG, s. 297]); *Hofryn* [1840 AM] (< *Hoffer* [1817 AU], por. niem. n. os. *Hofer, Hoffer* [Got]); *Krentzin* [1811 AZ] (< *Krentz* [1810 AZ], por. niem. n. os. *Krentz* [Got]); *Kroppin* [1823 AU] (< *Kropp* [1821 AU] < śrdniem. *krop* ‘człowiek z naroślą, wolem na szyi, także człowiek o małym wzroście’ [Lex], por. *Kropf* [NG, s. 147]; n. m. *Kropp* – Niemcy); *Szwabin* [1823 AU] (< *Szwab* [1820 AZ] < n. etn. *Szwab* ‘pochodzący ze Szwabii’ [NEtn]) i inne;

2) córki (3 razy), tj.: Krystyna *Kluffin* panna [1815 AM]; Chrystyna *Klufin* nieślubna [1812 AU] (< *Kluf* [1809 AU], por. niem. n. os. *Kluff* [Got]); Barbara *Gislerin* panna [1821 AM] (< *Gisler* [1820 AU], por. niem. n. os. *Gisler* [Got]);

3) wdowę (raz), tj.: Eleonora *Szubertin* [1817 AM] (< ap. niem. *Schubert* 'szewc' [BeiD], por. niem. n. os. *Schubert* [Got]).

W materiałach źródłowych poświadczono zostały nazwiska utworzone od tych samych podstaw derywacyjnych niemieckim sufiksem *-in* i formantami rodzimymi, powodując:

1) formy oboczne *-in* // *-ówna*, na określenie córek, np.: Chrystyna *Greger-in* [1823 AU] // Anna *Greger-owna* panna [1822 AM];

2) formy oboczne *-in* // *-owa*, na określenie żon, np.: Anna Maria *Szmidtin* [1809 AM] // Barbara *Szmidtowa* [1828 AZ];

3) formy wariantywne *-in* // *-owa* // *-ówna* (*-owna*), na określenie żon bądź córek, np.: Dorota *Miller-inn* [1811 AU] // Dorota *Miller-yn* [1808 AM] // Otylia *Miller-owna* [1819 AM] // Tekla *Miller-owa* [1826 AU] (< *Miller* [1810 AZ]); Ludwika *Szultz-in* [1842 KCH] // Małgorzata *Szultz-ówna* [1827 AZ] // Franciszka *Szulg-ówna* [1821 AM] // Barbara *Szultz-owa* [1827 AZ] // Anna *Szulg-owa* [1819 AZ] (< *Szultz* [1809 AU]; *Szultz* [1815 AZ]; *Szulg* [1810 AU]).

Wyrazem dostosowywania się obcych żeńskich form nazwisk do polskiego systemu językowego jest przybieranie przez te nazwiska polskich wykładników morfologicznych. Niemiecki żeński sufiks *-in* zastępowany był zazwyczaj w polskim nazewnictwie osobowym formantem *-ówna* na określenie córek i *-owa* na określenie żon, choć zdarzały się od tego odstępstwa powodujące funkcjonowanie form wariantywnych.

Analiza materiału pozwala na wyciągnięcie wniosku, że w XIX wieku nazwy kobiet z regionu piotrkowskiego nie przejawiały jeszcze pełnej stabilności, choć była ona już większa niż w chronologicznie starszych źródłach antropometrycznych, np. poznańskich [por. Kulupa, 2010]. Dotyczy to zwłaszcza nazwisk z sufiksami *-in*, *-owa*, *-ówna*. W Piotrkowskim i w materiałach poznańskich, obejmujących okres od 1577 roku do końca wieku XVIII [por. Kulupa, 2010, s. 180], występuje dość znaczna wariantywność tworzenia określeń identyfikujących kobiety. Świadczy to być może o mechanicznym formowaniu nazw marytonimicznych i patronimicznych, na co miały wpływ czynniki adaptacyjne językowe i pozajęzykowe niemieckich nazw w polszczyźnie, które miały miejsce jeszcze w XIX wieku.

Niemiecki sufiks *-in* widoczny jest w nazwiskach żon, wdów oraz córek. Charakterystyczne jest to, że nie ma go na terenach sąsiadujących z Piotrkowskiem, nawet tych położonych najbliżej, między innymi w okolicach Bełchatowa czy

Łasku. Notowany jest natomiast na Śląsku [Pluta, 1957, s. 208; Borek, Szumska, 1976, s. 73; Magda-Czekaj, 2003, s. 150] i w Poznańskim [por. Kulupa, 2010, s. 180], a nie występuje w siedemnasto- i osiemnastowiecznym Chełmie [Wróbel, 1993, s. 360]. Nazwiska żeńskie z formantem *-in* dowodzą, że na tych terenach osiedlali się Niemcy.

Literatura poświęcona żeńskim antroponimom wskazuje, że najpowszechniejszym sufiksem tworzącym nazwy kobiet w całym okresie kształtowania się form marytonimicznych był sufiks *-owa*, za pomocą którego tworzone formacje od imion lub nazwisk mężów [por. np.: Kamińska, 1971; 1972, 1986; Borek, Szumska, 1976, s. 73; Surma, 1991, s. 154; Czapliniecka-Niedbalska, 1996, s. 473; Kopertowska, 1997, s. 149; Wiśniewska, 2000, s. 291–302; Jaracz, 2001, s. 500; Szulowska, 2004, s. 229; Mytnik, 2010, s. 322–324; 2017, s. 223–226]. W wieku XIX, co wynika z dokumentów piotrkowskich, formacje marytonimiczne z sufiksem *-owa* tworzone były zwłaszcza od nazwisk mężów, w tym od nazwisk odimiennych, zarówno od polskich podstaw derywacyjnych, jak i obcych, tj. poświadczonych w antroponimii niemieckiej (np. *Bajer*, *Perner*, *Steffler* [Got]) i żydowskiej (np. *Binder*, *Hoffman*, *Kirchner* [Gug]). Natomiast od imion mężów sufiks *-owa* // *-ewa* utworzył zaledwie kilka nazwisk żeńskich o proveniencji wschodniosłowiańskiej (np. *Fiedorowa*, *Jefimowa*, *Prokofiewa*).

Nazewnictwo wschodniosłowiańskie pozostawiło swój ślad, poza odimiennymi formacjami marytonimicznymi z sufiksem *-owa* // *-ewa*, także w dwu nazwiskach na *-icha* // *-ycha* [por. Wolnicz-Pawłowska, Szulowska, 1998; Motylewicz, 1999]. Formant *-icha* // *-ycha* w historycznych nazwiskach kobiet w Polsce centralnej notowany jest także jednostkowo na terenie parafii rzgowskiej i dłutowskiej, jednak w trudnej do ustalenia funkcji [Różycka, 2003, s. 62].

Nietypowym sufiksem marytonimicznym jest formant *-awa* (*Drozdawa*, *Grygawa*), nienotowany w opracowaniach nazw kobiet. Ze względu na to, że wystąpił w materiałach piotrkowskich tylko dwa razy, trudno jednoznacznie wskazać jego funkcję. Niewykluczone, że jest to forma ekspresywna.

Nazwiska córek w antroponimii piotrkowskiej najczęściej urabia sufiks *-ówna*, zapisywany też jako *-owna*, oraz formant *-anka*. Taką dystrybucję wymienionych sufiksów potwierdzają także prace z innych terenów Polski [np. Kopertowska, 1980; Magda-Czekaj, 2003; Karpluk, 2005]. Patronimiczny sufiks *-owna* // *-ówna*, podobnie jak marytonimiczny sufiks *-owa*, poświadczony jest zarówno w polskich nazwiskach kobiet (np.: *Baranówna*, *Czajkówna*, *Dutkówna*), jak i w formacjach pochodzenia niemieckiego, których nosicielami byli osadnicy niemieccy (np.: *Baurowna*, *Kramerówna*, *Krygierówna* [SNMP]) oraz w nazwach pochodzenia hebrajskiego, noszonych przez Żydów (np.: *Ajzykówna*,

Keisówna, Mejerówna [SNMP]). Wyjątkowo wystąpił w nazwiskach o proweniencji wschodniosłowiańskiej (*Mikitówna, Tikowna*). Na terenie piotrkowskiego sufiks *-owna // -ówna* występował wariantywnie z sufiksem *-anka*, ale tylko w żeńskich antroponimach utworzonych od polskich podstaw derywacyjnych (np.: *Domagałowna // Domagałanka, Przybyłowna // Przybyłanka, Sałatowna // Sałacianka*).

Nazwiska patronimiczne kobiet rzadziej tworzył sufiks *-owka // -ówka*. Notowany był też na obszarach sąsiadujących z Piotrkowskiem, tj. w Łasku, w okolicach Bełchatowa, także w Wieluńskim [Kamińska, 1971; 1972; 1986] oraz w Opoczyńskim [Surma, 1991]. Licznie występował też na Śląsku Opolskim w Oleśnie, określając przynależność żony do męża [Magda-Czekaj, 2003, s. 150]. Od XVI do XVIII wieku sufiks *-ówka* rejestrowany był w Kielcach jako sufiks tworzący nazwiska żon i córek [Kopertowska, 1980]. Nie występował natomiast w XVII i XVIII wieku w niedaleko położonych parafiach dłutowskiej i rzgowskiej [Różycka, 2003] ani w antroponimach z terenu Łodzi w okresie od XV do XIX wieku [Mączyński, 1970], podobnie jak w nazwach kobiet w Łowickiem [Kamińska, 1956]. Nie był też rejestrowany w poznańskich księgach parafialnych w okresie od XVI do XVIII wieku [Kulupa, 2010], podobnie w Kaliszu [Jaracz, 2001], na Mazowszu w czasach obejmujących XV–XVII wiek [Szulowska, 2004] oraz w Bydgoszczy od XV do XVIII wieku [Czapliniecka-Niedbalska, 1996], czyli na terenach na północ od Piotrkowskiego. Zaznaczyć należy, że nie występował także na terenach Górnego Śląska w okresie od XVI do 1740 roku [Borek, Szumska, 1976].

Historyczny porównawczy materiał antroponimiczny wskazuje zatem na występowanie sufiksu *-owka // -ówka* w nazwach córek w pasie od Wielunia, przez Bełchatów, Łask, Piotrków Trybunalski, Opoczno, po Kielce. Występował w Piotrkowskiem wariantywnie z sufiksem *-owna // -ówna* w nazwiskach kobiet utworzonych od polskich podstaw derywacyjnych (np.: *Górniakowka // Górniakowna, Jedynakowka // Jedynakowna, Krawczykowka // Krawczykowna*).

Analiza żeńskich nazwisk z terenu Piotrkowa i okolic pozwoliła także na wyciągnięcie interesującego wniosku, który dotyczy dystrybucji formantów *-anka* oraz *-ina // -yna*. Wśród formacji marytonimicznych i patronimicznych, urobionych wymienionymi sufiksami, nie zanotowano obcojęzycznych podstaw nazwisk męskich. Pozwala to uznać sufiksy *-anka, -ina // -yna* za charakterystyczne dla polskich dziewiętnastowiecznych nazwisk żeńskich z obszaru piotrkowskiego. Natomiast największą łączliwość z nazwiskami męskimi polskimi i obcojęzycznymi wykazały sufiksy *-owa* i *-ówna*.

Różnorodność piotrkowskich formacji żeńskich, a także liczne formy wariantywne na obszarze niejednorodnym etnicznie warte są głębszego opracowania i porównania z podobnymi, wieloetnicznymi regionami Polski.

ROZWIĄZANIE SKRÓTÓW

Skróty konwencjonalne

ap.	– apelativ
germ.	– germański
gr.	– grecki
hebr.	– hebrajski
im.	– imię
jid.	– jidysz
łac.	– łaciński
n. etn.	– nazwa etniczna
n. m.	– nazwa miejscowa
n. os.	– nazwa osobowa
niem.	– niemiecki
poch.	– pochodzenie
pol.	– polski
por.	– porównaj
ros.	– rosyjski
śrdniem.	– średnio-dolno-niemiecki
śrwniem.	– średnio-wysoko-niemiecki
wschśrniem.	– wschodnio-średnio-niemiecki

Źródła

AM	– akta małżeństw z lat 1808–1842.
AU	– akta urodzeń z lat 1808–1826.
AZ	– akta zgonów z lat 1808–1832.
KCH	– księga chrztów z lat 1840–1863.
KM	– księgi meldunkowe z lat 1864–1880 i 1881–1930.

Opracowania i słowniki

AbrS	– ABRAMOWICZ Zofia, 2003, <i>Słownik etymologiczny nazwisk Żydów białostockich</i> , Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok.
------	---

- AP – CIEŚLIKOWA Aleksandra, red., 2007–2015, *Antroponimia Polski od XVI do końca XVIII wieku. Wybór artykułów oraz wykazy nazwisk wraz z chronologią i geografią*, t. 1–5, Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków.
- BeiD – BEIDER Alexander, 1996, *A Dictionary of Jewish Surnames from the Kingdom of Poland*, Avotaynu, Teaneck.
- BeiDa – BEIDER Alexander, 2008, *A Dictionary of Jewish Surnames from the Russian Empire: Revised Edition*, Avotaynu, Teaneck.
- Brech – BRECHENMACHER Josef Karlmann, 1957–1963, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Familiennamen*, t. 1–2, 2. Aufl., C.A. Starke Verlag, Limburg a.d. Lahn.
- Fros – FROS Henryk, SOWA Franciszek, 1997–2007, *Księga imion i świętych*, t. 1–6, Wydawnictwo WAM, Księża Jezuitów, Kraków.
- Got – GOTTSCHALD Max, 2006, *Deutsche Namenkunde, mit einer Einführung in die Familiennamenkunde von Rudolf Schützeichel 6., durchgesehene und bibliographisch aktualisierte Ausflage*, Walter de Gruyter GmbH, Berlin–New York.
- GSNP – GALA Sławomir, 1997, *Słownik nazwisk i przydomków ludności ziemi piotrkowskiej*, Wydawnictwo Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Piotrkowie Trybunalskim, Piotrków Trybunalski–Łódź.
- Gug – GUGGENHEIMER Eva H., GUGGENHEIMER Heinrich W., 1996, *Etymologisches Lexikon der jüdischen Familiennamen*, WS-Druckerei Werner Schaubbruch, München–New Providence–London–Paris.
- IŻ – KOŚKA Lidia, red., 2002, *Imiona przez Żydów polskich używane*, Wydawnictwo Austeria, Kraków.
- Lex – LEXERES Matthias, 1964, *Mittelhochdeutsches Wörterbuch*, 31. Aufl., Dudenverlag, Leipzig.
- LT – WALEWSKI Stanisław, red., 1979, *Langenscheidts Taschenwörterbuch. Kieszonkowy słownik polsko-niemiecki i niemiecko-polski*, Langenscheidts, Berlin–Monachium–Wiedeń–Zurych–Nowy Jork.
- NCh – MALEC Maria, opr., 1995, *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 2: *Nazwy osobowe pochodzenia chrześcijańskiego*, Wydawnictwo Naukowe DWN, Kraków.
- NEtn – SUPRANOWICZ Elżbieta, opr., 1997, *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 4: *Nazwy osobowe pochodzące od etników*, Wydawnictwo Naukowe DWN, Kraków.

- NG – KLIMEK Zygmunt, opr., 1997, *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych, cz. 5: Nazwy osobowe pochodzenia niemieckiego*, Wydawnictwo Naukowe DWN, Kraków.
- Pet – PIETROWSKIJ Nikołaj Aleksandrowicz, 2000, *Słownik ruskich liczyli imien*, Izdatielstwo Astrel, Moskwa.
- RospSNS – ROSPOND Stanisław, 1967–1973, *Słownik nazwisk śląskich*, t. 1–2 (A–K), Zakład Narodowy im Ossolińskich, Wrocław.
- SG – SULIMIERSKI Filip, CHLEBOWSKI Bronisław, WALEWSKI Władysław, red., 1880–1902, *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 1–15, Druk „Wiek” Nowy Świat, Warszawa.
- SI – JANOWSKA Wanda, SKARBK Aldona, ZBIJOWSKA Bronisława, ZBINIOWSKA Janina, 1991, *Słownik imion*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- SNMP – RASZEWSKA-KLIMAS Agnieszka, PIOTROWICZ Elżbieta, PACAN-BONAREK Lidia, 2016–2017, *Słownik nazwisk mieszkańców Piotrkowa Trybunalskiego w XIX i XX wieku*, t. 1–2, Wydawnictwo Łódzkiego Towarzystwa Naukowego, Łódź.
- SNP – PIPEK Jan, IPPOLDT Juliusz, 1980, *Wielki słownik niemiecko-polski*, t. 1–2, Państwowe Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa.
- SNW – RYMUT Kazimierz, red., 1992–1994, *Słownik nazwisk używanych w Polsce na początku XXI wieku*, wersja elektroniczna *Słownika nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, Zakład Onomastyki Polskiej, Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków.

BIBLIOGRAFIA

- BARANOWSKI Bohdan, red. 1989, *Dzieje Piotrkowa Trybunalskiego*, Wydawnictwo Łódzkie, Łódź.
- BOREK Henryk, SZUMSKA Urszula, 1976, *Nazwiska mieszkańców Bytomia od końca XVI wieku do roku 1740*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa–Wrocław.
- BYSTROŃ Jan Stanisław, 1938, *Socjolingwistyczne aspekty imiennictwa*, „Onomastica”, R. XXIII, s. 163–175.

- CZAPLINIECKA-NIEDBALSKA Maria, 1996, *Nazwiska mieszkańców Bydgoszczy od II poł. XV w. do I poł. XVIII w.*, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, Bydgoszcz.
- JARACZ Małgorzata, 2001, *Nazwiska mieszkańców Kalisza od XVI do XVIII wieku*, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz.
- KAMIŃSKA Maria, 1956, *Nazwy żon i dzieci w Łowickiem*, „Onomastica”, R. II, s. 17–31.
- KAMIŃSKA Maria, 1971, *Z dziejów kształtowania się nazwisk chłopskich w Wieluńskim*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. XVII, s. 65–91.
- KAMIŃSKA Maria, 1972, *Dzieje nazwisk chłopskich i mieszczańskich regionu Belchatowa*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. XVIII, s. 39–58.
- KAMIŃSKA Maria, 1986, *Nazwy osobowe w najstarszych księgach metrykalnych parafii Łask*, „Onomastica”, R. XXX, s. 159–179.
- KARPLUK Maria, 2005, *O staropolskich nazwach córek (rekonesans antroponimiczny)*, „Onomastica”, R. L, s. 237–242.
- KEMPA Andrzej, 1997, *Piotrków Trybunalski*, Wydawnictwo Biblioteki Piotrkowskiej, Piotrków Trybunalski.
- KISSON-JASZCZYŃSKI Jerzy, 2008, *Piotrcoviana. Opowieści cotygodniowe*, Wydawnictwo LAMAR, Piotrków Trybunalski.
- KOPERTOWSKA Danuta, 1980, *Kieleckie antroponimy XVI i XVII w.*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce.
- KOPERTOWSKA Danuta, 1997, *Obce wpływy w antroponomii centralnej i północnej Małopolski*, w: Z. Abramowicz, L. Dacewicz, red., *Studia Slawistyczne I. Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych*, Drukarnia LIBRA, Białystok, s. 142–152.
- KULUPA Aleksandra, 2010, *Sposoby identyfikowania kobiet w poznańskich księgach kancelarii kościelnej (na materiale ksiąg metrykalnych kolegiaty św. Marii Magdaleny w Poznaniu)*, w: I. Sarnowska-Giefing, M. Graf, red., *Miasto w perspektywie onomastyki i historii*, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań, s. 177–186.
- MAGDA-CZEKAJ Małgorzata, 2003, *Historyczne nazwiska ludności Olesna na Śląsku Opolskim*, Wydawnictwo Lexis, Kraków.
- MAGDA-CZEKAJ Małgorzata, 2013, *Nazwiska kobiet w Polsce dawniej i dziś*, „Onomastica”, R. LVII, s. 155–165
- MĄCZYŃSKI Jan, 1970, *Nazwiska łodzian (XV–XIX wiek)*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Łódź.

- MOTYLEWICZ Barbara, 1999, *Określenia identyfikacyjne kobiet zamężnych i panien zachowane w dokumentach przemyskich z pierwszej połowy XVIII wieku*, „Onomastica”, R. XLIV, s. 109–116.
- MYTNIK Irena, 2010, *Antroponimia Wołynia w XVI–XVIII wieku*, Katedra Ukrainistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- MYTNIK Irena, 2015, *Identyfikacja mieszkańek pogranicza polsko-ukraińskiego w XVI–XVII wieku*, w: E.G. Rubio, M. Falkowska, E. Kislova, M. Stepień, red., *Beiträge zum 18. Arbeitstreffen der Europäischen Slavistischen Linguistik (Polyslav)*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, s. 177–185.
- MYTNIK Irena, 2017, *Imiennictwo ziemi chełmskiej w XVI–XVII wieku*, Katedra Ukrainistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- NOWAKOWSKI Tadeusz, 2005, *Piotrków w dziejach Polskiego Parlamentaryzmu*, Urząd Miasta w Piotrkowie Trybunalskim, Piotrków Trybunalski.
- PIASTA Aleksy, 2005, *Piotrków Trybunalski w latach pierwszej wojny światowej*, Urząd Miasta w Piotrkowie Trybunalskim, Piotrków Trybunalski.
- PLUTA Feliks, 1957, *Nazwiska żon i panien na Śląsku na podstawie księgi byczyńskiej (1679–1747)*, „Zeszyty Naukowe WSP w Opolu”, nr 4, „Językoznawstwo I”, s. 191–210.
- RASZEWSKA-KLIMAS Agnieszka, 2015a, *Wariantywność dziewiętnastowiecznych nazwisk piotrkowian*, „Onomastica”, R. XLIX, s. 175–185.
- RASZEWSKA-KLIMAS Agnieszka, 2015b, *Nazwiska jako świadectwo zróżnicowania etnicznego mieszkańców Piotrkowa Trybunalskiego*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. LXI, s. 185–197.
- RASZEWSKA-KLIMAS Agnieszka, PIOTROWICZ Elżbieta, PACAN-BONAREK Lidia, 2016–2017, *Słownik nazwisk mieszkańców Piotrkowa Trybunalskiego w XIX i XX wieku*, t. 1–2, Wydawnictwo Łódzkiego Towarzystwa Naukowego, Łódź.
- RÓŻYCKA Izabela, 2003, *Kształtowanie się mieszczańskich i chłopskich nazw osobowych na terenie parafii Rzgów i Dhutów w XVII i XVIII wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- SURMA Genowefa, 1991, *Nazwy osobowe w Opoczyńskim*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- SZULOWSKA Wanda, 2004, *Dawna antroponimia Mazowsza (XV–XVII w.)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn.
- WARCHULIŃSKA Agnieszka, 2012, *Piotrków Trybunalski między wojnami. Opowieść o życiu miasta 1918–1939*, Wydawnictwo Księży Młyn, Piotrków Trybunalski.

- WIŚNIEWSKA Halina, 2000, *Nazwy żeńskie (niewiast) w XVII wieku*, w: K. Rymut, W.R. Rzepka, red., *Studia historycznojęzykowe*, t. III, Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków, s. 291–302.
- WOLNICZ-PAWŁOWSKA Ewa, 1986a, *Dawne lemkowski nazwy kobiece na tle antroponimii sąsiednich gwar*, „Onomastica”, R. XXXI, s. 133–141.
- WOLNICZ-PAWŁOWSKA Ewa, 1986b, *Z dawnej antroponimii lemkowskiej. Nazwy kobiet z sufiksem -'anka*, w: H. Borek, S. Kochman, red., *Nazwy własne a wyrazy pospolite w języku i tekście*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Powstańców Śląskich, Opole, s. 251–258.
- WOLNICZ-PAWŁOWSKA Ewa, 1993, *Antroponimia lemowska na tle polskim i słowackim (XVI–XIX wiek)*, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy Polskiej Akademii Nauk, Warszawa.
- WOLNICZ-PAWŁOWSKA Ewa, SZULOWSKA Wanda, 1998, *Antroponimia polska na Kresach południowo-wschodnich*, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy Polskiej Akademii Nauk, Warszawa.
- WRÓBEL Adam, 1993, *O nazwiskach obcych w XVII- i XVIII-wiecznym Chełmnie*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Linguistica”, t. 27, s. 355–362.
- ZARĘBA Alfred, 1966, 1967, *Formy nazwisk żon i dzieci w dialektach języka polskiego*, „Onomastica”, R. XI, s. 320–344; R. XII, s. 232–275.
- ZARĘBSKI Rafał, 2016, *Pomiędzy konwencją a żywiołem. Tendencje imiennicze w dawnej Łodzi (XVIII–połowa XIX wieku)*, „Onomastica”, R. LX, s. 91–106.
- ZIĘTEK Jacek, 2011, *Historia miasta Piotrkowa Trybunalskiego*, Urząd Miasta w Piotrkowie Trybunalskim, Piotrków Trybunalski.

Agnieszka Raszevska-Klimas

HISTORYCZNE NAZWISKA KOBIET NA OBSZARZE WIELOETNICZNYM
(NA PRZYKŁADZIE DZIEWIĘTNASTOWIECZNEJ
ANTROPONIMII PIOTRKOWIAN)

Streszczenie

W artykule omówiono historyczne nazewnictwo kobiet z uwzględnieniem wieloetnicznego charakteru dziewiętnastowiecznego regionu piotrkowskiego. Formy marytonimiczne i patronimiczne wykazują duże zróżnicowanie morfologiczne. Nazwiska odojcowskie tworzone były sufiksami: *-owna // -ówna, -anka* oraz *-owka // -ówka*, a od nazwisk mężów formantami: *-owa, -awa, -ka, -ycha, -ina // -yna, -in*. Przeważają nazwiska tworzone systemowo, choć nie brakuje form wyjątkowych i typowych dla okolic Piotrkowa (m.in. sufiks *-ówka* w nazwach kobiet w pasie od Wielunia, przez Bełchatów, Łask, Piotrków Trybunalski, Opoczno, po Kielce czy kreacja nazwisk żeńskich

za pomocą formantów *-anka* oraz *-ina // -yna* tylko od rodzimych podstaw derywacyjnych). Występowanie form wariantywnych, tj. urabianych polskimi wykładnikami morfologicznymi *i/lub* wschodniosłowiańskim sufiksem *-icha // -ycha* czy niemieckim *-in* jest odzwierciedleniem obcych wpływów w nazewnictwie piotrkowian.

HISTORICAL NAMES OF WOMEN IN A MULTI-ETHNIC AREA (BASED ON THE EXAMPLE OF NINETEENTH-CENTURY ANTHROPNYMY OF PIOTRKÓW RESIDENTS)

Summary

This article discusses the historical nomenclature of women, taking into account the multi-ethnic character of the nineteenth-century region of Piotrków. Maritonymic and patronymic forms show a wide morphological diversity. Surnames taken from fathers were formed with suffixes: *-owna // -ówna*, *-anka* oraz *-owka // -ówka* and the surnames from husbands with the formants: *-owa*, *-awa*, *-ka*, *-ycha*, *-ina // -yna*, *-in*. Systematic names prevail, although there are plenty of exceptional and typical forms for Piotrków's surroundings, including the occurrence of the suffix *-ówka* in the surnames of women in the area from Wieluń, to Bełchatów, Łask, Piotrków Trybunalski, Opoczno to Kielce, or the creation of female surnames with the use of the formants *-anka* oraz *-ina // -yna* only from the native derivational bases. The occurrence of variant forms, i.e. made of Polish morphological exponents and/or an East-Slavic suffix *-icha // -ycha* or German *-in* is a reflection of foreign influences in the nomenclature of Piotrków's residents.